

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วม
ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม*
Guidelines for Developing the Governor Monks' Potential
with Participation in the Sangha Administration Area,
Maha Sarakham Province

พระมหาดร.รณพงษ์ สิริโสภโณ**

Phramaha Attapong Sirisophano

พระมหาพงษ์เดช สุขวาทมน

Phramaha Pongdech Sukawattano

ภานุวัฒน์ สิงห์คำป่อง***

Panuvat Singkhampong

วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahasarakham Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: s.panuvat@kkumail.com

Received: November 05, 2022

Revised: November 10, 2022

Accepted: November 12, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม จำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) กระบวนการศึกษา วิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบเกี่ยวกับศักยภาพของพระสังฆาธิการ (๒) กระบวนการวางระบบกลไกการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้มีระบบกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนา

---

* บทความนี้ได้พัฒนามาจากหนังสือรวบรวมบทความมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่พิมพ์เนื่องในงานครบรอบวันสถาปนา “๑๓๕ ปี มหาจุฬา” ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

** พระมหาดร.รณพงษ์ สิริโสภโณ, ดร. Phramaha Attapong Sirisophano, Dr.

*** นายภานุวัฒน์ สิงห์คำป่อง Mr.Panuvat Singkhampong

ศักยภาพพระสังฆาธิการ กำหนดปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ และสร้างระบบการพัฒนา ศักยภาพพระสังฆาธิการสอดคล้องกับพันธกิจคณะสงฆ์ และ (๓) กระบวนการพัฒนาศักยภาพ พระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วม โดยมีการกำหนดนโยบายพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ จัดทำแผนพัฒนา ศักยภาพพระสังฆาธิการ ออกแบบกิจกรรมพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ กำหนดแนวทางและรูปแบบ การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วม ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการสำรวจข้อมูลด้านศักยภาพของพระสังฆาธิการ ขั้นตอนการแก้ปัญหา ขั้นตอนการพัฒนา ศักยภาพ และขั้นตอนการรักษาศักยภาพพระสังฆาธิการ ซึ่งได้บูรณาการกับองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ

คำสำคัญ : แนวทาง, การพัฒนาศักยภาพ, พระสังฆาธิการ, แบบมีส่วนร่วม, คณะสงฆ์จังหวัด มหาสารคาม

Abstract

This article is one part of a research paper titled “Guidelines for developing the governor monks’ potential with participation in the Sangha administrative area, Maha Sarakham province” which has the objective to study the process of developing the governor monks potential with participation in Sangha administrative area, Maha Sarakham province which is a qualitative research by using survey methods, interviews, group discussions, and practices to develop governor monks’ potential.

The results of research found that the process of developing the governor monks’ potential with participation in the Sangha administration area in Maha Sarakham province is divided into 3 parts: (1) the process of studying, an analysis of the problems and impacts on the governor monks’ potential, (2) the process of setting up a mechanism for developing the governor monks’ potential in the Sangha administrative in Maha Sarakham province to have a mechanism in driving the development of governor monks’ potential, to determine the factors that contributing to the development of governor monks’ potential and to create a system for developing the governor monks’ potential in accordance with the mission of the Sangha and (3) the process of developing the governor monks’ potential with participation, there is a policy to develop the governor monks’ potential, there is preparing a plan to develop the governor monks’

potential, there is design of activities to develop the governor monks' potential, there is determining the guidelines and formats for the development of governor monks' potential including the development of the governor monks' potential with participation in 4 steps, namely the process of surveying information on the governor monks' potential, troubleshooting steps, potential development steps and the steps of maintaining the governor monks' potential which has integrated with related network organizations to participate in the development of governor monks' potential.

Keywords : guidelines, potential development, governor monks, participatory form, Maha Sarakham Sangha

บทนำ

การพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างยั่งยืน ในการยกระดับขีดความสามารถของมนุษย์เพื่อความยั่งยืนนั้น ต้องเริ่มด้วยมิติด้านจิตใจที่เห็นความจริงว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต้องเริ่มที่การปรับตนเองก่อนเสมอ ด้วยการปรับกรอบความคิดตนเองเพื่อสร้างทัศนคติเชิงบวก สามารถระเบิดศักยภาพจากภายในเพื่อสร้างการนำตนเอง และยกระดับขีดความสามารถในด้านการแข่งขัน โดยต้องใช้มิติที่ ๒ คือ ปัญญา ซึ่งปัญญามาจากแนวคิดเชิงระบบด้วยมุมมองที่ว่า ความรู้ใด ๆ มาจากการสร้างความเชื่อมโยงที่หลากหลายขององค์ประกอบที่แตกต่าง บุคคลจึงสามารถจัดการกับปัญหาเชิงซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสามารถสร้างมุมมองเชิงองค์รวมเพื่อสร้างนวัตกรรมที่แปลกใหม่ที่มีคุณค่า ความท้าทายและผลกระทบด้วยจากกระแสการเปลี่ยนแปลงโลกทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ ๆ โดยเฉพาะการระบาดของไวรัสโควิด ๑๙ และโอกาสการกลับมาระบาดของไข้ ทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเป็นวงกว้าง และได้สร้างความตระหนักถึงความจำเป็นต่อการปรับตัวอย่างมีนัยสำคัญเพื่อยกระดับขีดความสามารถด้านการแข่งขันและเพื่อความอยู่รอดขององค์กรในระยะยาว ซึ่งจำเป็นจะต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ จึงมียุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัย ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๗๐ platform ๑ การพัฒนากำลังคนและสถาบันความรู้ เพื่อพัฒนาขีดความสามารถของกำลังคนให้มีความรู้ รวมทั้งทักษะที่สอดคล้องกับการทำงานและการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ยังเป็นความต้องการของหน่วยงานทุกหน่วยงาน ที่จะพัฒนาบุคลากรของตนให้ดีขึ้น

การพัฒนาบางครั้งเรียกว่า การพัฒนาขีดความสามารถหรือเรียกว่าการพัฒนาสมรรถนะ แต่ความหมายก็ไปในทิศทางหรือลักษณะเดียวกัน คือ ทำให้บุคลากรในองค์กร หรือหน่วยงานนั้น ๆ ให้ดีขึ้น เจริญขึ้น ด้วยการฝึกอบรมและให้ความรู้ ซึ่งทุกภาคส่วนก็จำเป็นจะต้องพัฒนาศักยภาพให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ การพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ

ในภาคส่วนของคณะสงฆ์จึงจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มพระสังฆาธิการที่มีบทบาทเป็นผู้นำองค์กรพระพุทธศาสนา ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพให้ทันยุคสมัย และบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ยังพบว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังประสบกับปัญหาหลายส่วน ซึ่งกระทบกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เช่น ปัญหาด้านการปกครองที่มักมีข่าวพระสงฆ์ประพฤติผิดพระธรรมวินัย หรือทำผิดกฎหมาย และมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม พระสงฆ์ส่วนหนึ่งขาดการศึกษาให้เข้าใจแก่นแท้ของพระธรรมวินัย ขาดประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ เผยแผ่คำสอนผิดหลักการทางพระพุทธศาสนา ปัญหาเกี่ยวกับการสร้างหรือซ่อมเสริมสาธารณูปการ และขาดกระบวนการดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน จึงทำให้กระทบความเชื่อมั่นศรัทธาต่อประชาชน โดยคณะสงฆ์ไทยก็ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้พยายามหาแนวทางแก้ปัญหา โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ “การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันทั้งมีการพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการปกครองในรูปแบบเดิม ๆ มีการประชุมเพื่ออบรมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคมหรือการจัดหลักสูตรในระยะสั้น ๆ เท่านั้น แต่ยังไม่ได้มีองค์กรหรือสถาบันที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเพื่อจะพัฒนาพระสังฆาธิการ”^๑ ซึ่งเป็นเพียงการพัฒนาพระสังฆาธิการเฉพาะกิจนั้น จึงไม่สามารถพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนของคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคามมีพระสังฆาธิการจำนวนมาก โดยพระสังฆาธิการเป็นทรัพยากรทางพระพุทธศาสนาสำคัญที่มีบทบาทในการดำเนินงานตามภารกิจของคณะสงฆ์ แต่เมื่อประเมินประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการพบว่า มีพระสังฆาธิการจำนวนมากที่ยังขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ ขาดองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ ส่งผลให้การทำงานล่าช้าและขาดประสิทธิภาพ ซึ่งไม่เป็นไปตามนโยบายและความคาดหวังของคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งปัญหาส่วนหนึ่งเป็นผลพวงมาจากพระสังฆาธิการขาดการปรับตัวและพัฒนาตนเอง ปัญหาอีกส่วนหนึ่งมาจากการคัดกรองผู้ที่จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการที่ไม่มีศักยภาพรองรับกับการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งเป็นปัญหาด้านศักยภาพของพระสังฆาธิการ ทำให้ผู้บริหารระดับสูงของคณะสงฆ์จังหวัด

^๑ พระอธิการสุพิศ อัสสีโล, การพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการในสังคมไทย, วารสารพุทธมัตต์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวสุวิกลิตาราม, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑๓๘.

มหาสารคามมีนโยบายในการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการ แต่ยังคงขาดระบบกลไก ขาดกระบวนการพัฒนาและขาดแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการที่มีคุณภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ และพัฒนากำลังบุคลากรหรือศาสนบุคคลให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพ เพื่อรองรับและขับเคลื่อนการสนองงานคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม สอดคล้องกับแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) โดยใช้กระบวนการวิจัยตามรูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่วิจัย (Action Research) มีการสำรวจ สังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม การปฏิบัติการ และการสัมมนา

๒. พื้นที่วิจัย คือ เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม ชุดปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่วิจัย คณะวิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่วิจัยโดยเน้นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง จำแนกออกเป็น ๖ วิธีการ ประกอบด้วย การสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติ การสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และจัดสัมมนา ดังนี้

๑) การสำรวจ การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจ โดยผู้วิจัยร่วมกันสำรวจข้อมูลพื้นฐานของคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ข้อมูลพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม และปัญหาของพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น

๒) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม โดยสังเกตกระบวนการพัฒนาศักยภาพ สังเกตพฤติกรรมกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมของพระสังฆาธิการ และสังเกตการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการ

๓) การปฏิบัติ ผู้วิจัยเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ทั้งในส่วนของการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินศักยภาพ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมปรับปรุงพัฒนา

๔) **สัมภาษณ์** โดยใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๐ รูป/คน ซึ่งแยกสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลเพื่อให้มีอิสระในการให้ข้อมูลโดยไม่ถูกครอบงำจากผู้อื่น เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ ๓ ประเด็นหลัก คือ (๑) ระบบกลไกการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม (๒) กระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม และ (๓) แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม

๕) **การสนทนากลุ่ม** การเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยนอกเหนือจากการสัมภาษณ์ คือ การสนทนากลุ่ม โดยเลือกตัวแทนจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มละ ๒ รูป/คน รวมทั้งหมด ๑๐ รูป/คน เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นประเด็นการวิจัย โดยนำประเด็นหลักที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาใช้ต่อยอดเพื่อจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม ร่วมกันจัดทำแผนและออกแบบกิจกรรมพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ตรวจสอบข้อมูลถอดบทเรียน วิเคราะห์และสรุปองค์ความรู้จากการวิจัย รวมทั้งการประเมินผลและปรับปรุงกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ

๖) **การจัดสัมมนา** โดยมีการจัดสัมมนาร่วมกับคณะสงฆ์และพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันนิพากษ์ประเด็นสำคัญที่ได้จากการวิจัยและร่วมให้ข้อมูลเพื่อนำมาพัฒนางานวิจัยให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการเพื่อคืนความรู้ให้กับพระสังฆาธิการและผู้เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยอาศัยฐานความรู้จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์บริบทพื้นที่วิจัย การวิเคราะห์บริบทของพระสังฆาธิการ รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสำรวจ การร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม สนทนากลุ่มและการสัมมนา โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า การพัฒนาพระสังฆาธิการสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ ๔ ประการ (VETS) คือ การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) การศึกษา (Education) การอบรม (Training) และการดูงาน (Study Tour) บูรณาการกับหน้าที่พระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณ-

สังเคราะห์^๒ นอกจากนี้ยังพบว่าการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการได้ประยุกต์พระธรรมวินัยกับบทบาทหน้าที่และสถานะของพระสังฆาธิการให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ๓ รูปแบบ ดังนี้^๓

๑) รูปแบบการฝึกอบรม (Training) การฝึกอบรมเน้นภาระหน้าที่ในงานปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจในหน้าที่และการขับเคลื่อนองค์กรสงฆ์ให้เจริญก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒) รูปแบบการศึกษา (Education) การพัฒนาศักยภาพในรูปของการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ทั้งพุทธศาสนา สังคม และศาสตร์สมัยใหม่ รวมทั้งรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ด้วย

๓) รูปแบบการพัฒนา (Development) การพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานและการพัฒนาทางด้านกายภาพ สังคม จิตใจ และปัญญาควบคู่กันไป เพื่อพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการให้สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมในปัจจุบันและรองรับการพัฒนาอนาคต

ในส่วนของแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ผลการวิจัยจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ และกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ดังนี้

๑. แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม

ในส่วนของแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม พบว่า ได้บูรณาการและประยุกต์ใช้ ๖ แนวทาง สรุปได้ดังนี้^๔

๑) พัฒนาคณะสงฆ์ตามแนวทางพระธรรมวินัย โดยเน้นพัฒนาพระสังฆาธิการให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เพื่อให้มีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ เป็นแบบอย่างที่ดีของพระภิกษุและสามเณรทั่วไป

๒) การพัฒนาพระสังฆาธิการเชิงปฏิบัติการ เน้นการอบรมพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการ โดยให้มีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ และฝึกทักษะประสบการณ์จริง

๓) แนวทางการอบรมต่อเนื่อง โดยกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการใช้กลไกการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แม้จะเคยผ่านการอบรมพระสังฆาธิการมาแล้วก็ต้องมีการทบทวน และพัฒนาระดับศักยภาพให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

^๒ พระมหาธฤติ รุ่งชัยวิฑูร, “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๖๕-๖๖.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๑.

^๔ สังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครั้งที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๕.

๔) แนวคิดการให้คำปรึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการในรูปของการให้คำปรึกษา โดยตั้งพระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์มากกว่าให้มาเป็นพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการในลักษณะถ่ายทอดประสบการณ์โดยการให้คำปรึกษา

๕) แนวทางส่งเสริมบทบาทของพระสังฆาธิการ คือ การส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีบทบาททางคณะสงฆ์และบทบาททางสังคมเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้มีทักษะในการทำงานร่วมกันเป็นทีมและสามารถบูรณาการภารกิจคณะสงฆ์กับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖) แนวทางการส่งเสริมโอกาส ซึ่งเป็นการส่งเสริมโอกาสให้กับพระสังฆาธิการ ทั้งโอกาสในการเติบโตในตำแหน่งหน้าที่ และส่งเสริมโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ โดยส่งเสริมอบรม สัมมนา ศึกษา ดูงาน รวมทั้งเปิดโอกาสในการเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหา และแนวทางการพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของพระสังฆาธิการ

๒. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม จำแนกออกเป็น ๕ รูปแบบ ดังนี้^๕

๑) การพัฒนาตามรูปแบบวิถีชีวิตพระสงฆ์ เพื่อให้การพัฒนาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ตามธรรมวินัย ถึงแม้ว่าจะมีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพใหม่ แต่ยึดโยงอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย

๒) การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ทั้งส่วนขององค์กรสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ที่มีความรู้หรือเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น หน่วยงานด้านกฎหมายมีส่วนร่วมให้ความรู้พระสงฆ์ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ เป็นต้น

๓) การพัฒนาในรูปแบบของการศึกษา ซึ่งปรากฏในรูปของการเพิ่มพูนความรู้ การฝึกทักษะทัศนคติ และความเข้าใจ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นการให้ความรู้กับพระสังฆาธิการ ทั้งความรู้ในด้านของการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการและความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง รวมทั้งความรู้ทั้งทางโลกเพื่อนำมาใช้บูรณาการกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วย

๔) การพัฒนาทักษะของพระสังฆาธิการเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยฝึกทักษะการปฏิบัติงานให้กับพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

๕) การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการในรูปของการอบรม คือ การจัดโครงการหรือกิจกรรมอบรมพระสังฆาธิการ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยใช้การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้พระสังฆาธิการมีทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^๕ สังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครั้งที่ ๓, เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๕.

๓. กระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในจังหวัดมหาสารคาม

ในส่วนของกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า มีกระบวนการดำเนินงานที่สัมพันธ์กัน ๔ กระบวนการ ดังนี้

๑) กระบวนการสำรวจ

การสำรวจข้อมูลของพระสังฆาธิการเป็นประจำทุกปี เพื่อให้ทราบสถานะของพระสังฆาธิการ ปัญหาและอุปสรรคของพระสังฆาธิการ บทบาทของพระสังฆาธิการในการปฏิบัติหน้าที่ และสำรวจความต้องการของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาศักยภาพ เพื่อให้ทราบว่าพระสังฆาธิการต้องการให้พัฒนาศักยภาพด้านใดบ้าง ซึ่งจะทำได้ข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการได้อย่างเหมาะสม

๒) กระบวนการแก้ปัญหา

เมื่อทราบปัญหาและความต้องการของพระสังฆาธิการอย่างแท้จริงแล้ว นำมาใช้ใน กระบวนการแก้ปัญหาให้ตรงตามสภาพปัญหา โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดทั้ง ๖ ด้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการทุกระดับได้แสดงความคิดเห็น มีช่องทางแสดงความคิดเห็น รับฟังข้อคิดเห็น และมีการประเมินผลความพึงพอใจต่อนโยบายการพัฒนาของคณะสงฆ์ และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงกระบวนการทำงานของคณะสงฆ์ โดยเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมทุกระดับตั้งแต่ระดับนโยบายไปจนถึงระดับปฏิบัติการ

๓) กระบวนการพัฒนา

ในส่วนของ การพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการโดยส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อให้พระสังฆาธิการได้มีบทบาทร่วมกันพัฒนาศักยภาพ ทั้งการร่วมกันสำรวจ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมออกแบบกิจกรรมการพัฒนา ร่วมปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการด้านความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพ และบูรณาการงานตามพันธกิจคณะสงฆ์กับการพัฒนาบทบาทหน้าที่ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน ร่วมตรวจสอบและประเมินผลศักยภาพพระสังฆาธิการอย่างต่อเนื่อง

๔) กระบวนการรักษา

การพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการ ทั้งการพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาทางด้านสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญาควบคู่กันไป โดยมีการพัฒนาพระสังฆาธิการไปพร้อมกับการรักษาพระธรรมวินัยไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคามได้มีกระบวนการรักษาคุณภาพของพระสังฆาธิการที่ผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพมาแล้ว เพื่อรักษามาตรฐานไม่ให้เสื่อมคุณภาพลง โดยมีการทบทวนการดำเนินงานอยู่เสมอ และยังพบว่าคณะสงฆ์ได้มี

^๖ สันเคราะห์ข้อมูลจากการจัดสัมมนาพระสังฆาธิการจังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๕.

กระบวนการรักษาพระสังฆาธิการที่มีผลงานดีเด่นและมีวัตรปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งการยกย่องเชิดชูให้เป็นที่ประจักษ์ด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีความเห็นว่าการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการควรมุ่งเน้นการพัฒนาตามภาระหน้าที่หลักของพระสังฆาธิการ สอดคล้องกับพระมหาวิศิต ธีรวิโส และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุรินทร์” พบว่า การพัฒนาคุณลักษณะสมรรถนะของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุรินทร์ได้ ๖ ส่วน ดังนี้ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์^๑ แต่ควรมีการพัฒนาศักยภาพด้านอื่นเพื่อให้พระสังฆาธิการมีบทบาทต่อสังคมหลายด้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสมศักดิ์ บุญปุ๋ ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า ควรพัฒนาศักยภาพการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ให้มีประสิทธิภาพดี มีการวางแผนและวางนโยบาย ตลอดจนบุคลากรมีความสามัคคีปรองดองและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองในการบริหารกิจการเป็นอย่างดี และเข้มแข็ง จึงส่งผลให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการมีประสิทธิภาพดี^๒ ซึ่งสัมพันธ์กับผลการวิจัยของสันติ เมืองแสง ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการเสริมสร้างชุมชน ให้เข้มแข็ง: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” ผลการวิจัยพบว่า ควรพัฒนาบทบาทของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ บทบาทต่อสังคม บทบาทต่อเรื่องเศรษฐกิจ บทบาทต่อจริยธรรมของชุมชน บทบาทต่อวัฒนธรรมของชุมชน บทบาทต่อสุขภาพชุมชน และบทบาทต่อระบบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน^๓

นอกจากนี้ยังพบว่า การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ควรพัฒนาตามสภาพปัญหาของพระสังฆาธิการ การพัฒนาตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การพัฒนาตามแนวทางพระธรรมวินัย การพัฒนาพระสังฆาธิการเชิงปฏิบัติการ โดยการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง การสัมมนา การให้คำปรึกษา การส่งเสริมบทบาทของพระสังฆาธิการ การส่งเสริมโอกาส และพัฒนาตามกรอบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ส่วนรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ คือ การพัฒนาตามแบบวิถีชีวิตพระสงฆ์

^๑ พระมหาวิศิต ธีรวิโสและคณะ, “การพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุรินทร์”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

^๒ สมศักดิ์ บุญปุ๋, “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๐๐.

^๓ สันติ เมืองแสง, “ศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการเสริมสร้างชุมชน ให้เข้มแข็ง: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๘๖-๘๗.

การพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วม การพัฒนาในรูปของการศึกษา การพัฒนาทักษะ และการพัฒนาในรูปของการฝึกอบรมสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้รู้เท่าทันและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

กระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ควรเริ่มจากการ วิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ ของพระสังฆาธิการ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่แท้จริงของพระสังฆาธิการแบบ SWOT Analysis เพื่อให้ทราบจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค หลังจากนั้นจึงหาแนวทางรักษาจุดเด่นของพระสังฆาธิการและพัฒนาจุดด้อยให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น โดยกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับหลักสัมมาปธาน ๔ ส่วน ดังนี้

๑. กระบวนการเฝ้าระวังปัญหา/ผลกระทบ (สังวรปธาน) คือ การเฝ้าระวังปัญหา อุปสรรคผลกระทบ และภัยคุกคามที่จะเกิดขึ้นกับพระสังฆาธิการ รวมทั้งการร่วมกันตรวจสอบและการคัดกรองคุณสมบัติของพระสังฆาธิการ การเฝ้าระวังปัจจัยเสี่ยง และการจัดการกับปัจจัยเสี่ยงที่กระทบต่อพระสังฆาธิการ โดยมีคณะกรรมการเฝ้าระวังยับยั้งปัญหาและจำกัดขอบเขตของปัญหา

๒. กระบวนการแก้ปัญหา/ผลกระทบ (ปหานปธาน) คือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสังฆาธิการ ทั้งการแก้ปัญหาส่วนบุคคลของพระสังฆาธิการ ปัญหาองค์กร หรือปัญหาเชิงระบบ โดยการแก้ตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งปิดช่องเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำอีก

๓. กระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ (ภาวนาปธาน) คือ การพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการตามหลักการพัฒนาศักยภาพเชิงพุทธและการพัฒนาสุขภาวะตามหลักภavana ๔ ดังนี้

๑) การพัฒนาทางกายภาพ (กายภาวนา) คือ การพัฒนาสุขภาพร่างกาย การบริโภคถูกสุขอนามัย ตามหลักโภชนาการ การรู้จักประมาณในการบริโภค การดูแลรักษาสุขภาพ พัฒนาบุคลิกภาพ ความสะอาด ความน่าเชื่อถือ กิริยามารยาท และพฤติกรรมสำรวม เป็นต้น ซึ่งจะทำให้พระสังฆาธิการมีสุขภาวะทางด้านร่างกาย เมื่อพระสังฆาธิการมีสุขภาวะที่ดีก็จะเสริมศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การพัฒนาทางสังคม (ศีลภาวนา) คือ การเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสังคม การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคม การละเว้นสิ่งที่สังคมติเตียน การปฏิบัติตามศีลธรรมและพระวินัยอย่างเคร่งครัด การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศมหาเถรสมาคม และปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การรักษารายพระสังฆาธิการ การฝึกอบรมให้พระสังฆาธิการให้ทำงานเป็นทีม การประสานงานเชื่อมโยงเชิงเครือข่าย การให้ความสำคัญกับภาระหน้าที่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ การรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารสังคมออนไลน์ การปรับตัวและการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมทั้งการสร้างสัมพันธ์ภาพสัมพันธ์ภาพที่ดีกับองค์กรสงฆ์และสัมพันธ์ภาพทางสังคม ซึ่งจะทำให้พระสังฆาธิการมีสุขภาวะทั้งด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) คือ การพัฒนาสุขภาพจิต การพัฒนาคุณภาพจิต การพัฒนาสมรรถภาพทางจิต เพื่อให้พระสังฆาธิการมีจิตใจเข้มแข็งพร้อมรับกับสถานการณ์ มีคุณธรรม มีจิตสาธารณะ มีความเสียสละ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีพรหมวิหารธรรม มีอุดมการณ์ทำงานอุทิศตน เพื่อสนองงานพระพุทธศาสนา การปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่นทุ่มเทอย่างมีเป้าหมาย รวมทั้งการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับพระสังฆาธิการ ซึ่งจะมีผลทำให้พระสังฆาธิการมีสุขภาวะทางด้านจิตใจ

๔) การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) คือ การพัฒนาองค์ความรู้ให้กับพระสังฆาธิการ ทั้งองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เข้าใจพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง องค์ความรู้ด้านการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ องค์ความรู้ด้านระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ คำสั่งประกาศ และพระราชบัญญัติ การปกครองคณะสงฆ์ เป็นต้น รวมทั้งองค์ความรู้ใหม่ใหม่เพื่อให้รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อให้สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการ ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การพัฒนาโลกทัศน์เชิงสร้างสรรค์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้และความเข้าใจทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป รวมทั้งการประยุกต์ใช้กับชีวิตและการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้พระสังฆาธิการมีสุขภาวะทางด้านปัญญา

๕. กระบวนการดูแล/ส่งเสริมพระสังฆาธิการ (อนุรักษ์นาปธาน) คือ หลังจากที่ผ่านมากระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแล้ว ควรมีกระบวนการดูแลและส่งเสริมพระสังฆาธิการด้วย ทั้งการรักษาคุณภาพของพระสังฆาธิการ การส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพให้กับพระสังฆาธิการ การส่งเสริม

พระสังฆาธิการให้มีบทบาทหน้าที่ทางคณะสงฆ์และสังคมมากขึ้น และการยกย่องเชิดชูพระสังฆาธิการที่มีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับพระสังฆาธิการ

ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ จึงควรมีการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการ กิจกรรม และเนื้อหาในการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการขึ้นมารองรับ โดยเน้นกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาความรู้ พัฒนาทักษะ และพัฒนาประสบการณ์ให้กับพระสังฆาธิการ ซึ่งในบางสถานการณ์อาจใช้การพัฒนาแนวคิด เมื่อพระสังฆาธิการระดับปกครองพิจารณาเห็นว่า เป็นปัญหาหรือเป็นส่วนที่ควรพัฒนา จึงกำหนดประเด็นและกระบวนการพัฒนา แต่ในบางสถานการณ์ก็ควรมีการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการในแนวราบ เพื่อพัฒนาจากสภาพปัญหา และผลกระทบกับพระสังฆาธิการในเชิงพื้นที่และยกระดับมาสู่การพัฒนา โดยเปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการนำเสนอปัญหา ผลกระทบ และแนวทางพัฒนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการแบบมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

มหาเถรสมาคมควรมียุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการให้ครอบคลุมพันธกิจของคณะสงฆ์ทุกด้าน เพื่อให้คณะสงฆ์แต่ละจังหวัดนำไปเป็นนโยบายในการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบัน

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

ควรพัฒนาพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการในเชิงระบบ เพื่อให้ระบบขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพและคุณสมบัติของพระสังฆาธิการ และกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ รวมทั้งมีกระบวนการกำกับติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ การควบคุมพฤติกรรมของพระสังฆาธิการและส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการ นอกจากนี้แล้วยังควรมีการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้พระสังฆาธิการพัฒนาศักยภาพของตนเองอยู่เสมอ

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำวิจัยใน ๓ ประเด็น คือ (๑) การส่งเสริมสุขภาวะของพระสังฆาธิการ เนื่องจากปัญหาสุขภาวะของพระสังฆาธิการมีผลกระทบต่อศักยภาพของพระสังฆาธิการ (๒) การพัฒนาระบบกลไกของคณะสงฆ์ให้เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ (๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ทั้งยุทธศาสตร์ในระดับชาติ ยุทธศาสตร์ระดับภาค ระดับจังหวัด เพื่อเชื่อมโยงยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการให้สอดคล้องกับการพัฒนาคณะสงฆ์และการพัฒนาประเทศ

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๐.

พระมหาธฤติ รุ่งชัยวิฑูร. “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์”. **วารสารบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗).

พระมหาวิศิต ธีรวีโสและคณะ. “การพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุรินทร์”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระอธิการสุพิศ อัสสุสีโล. “การพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการในสังคมไทย”. **วารสารพุทธมคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓).

สมศักดิ์ บุญปู. “การศึกษบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สันติ เมืองแสง. “ศึกษบทบาทของพระสังฆาธิการในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.